

MYTEN OM FINANSIERINGSPROBLEMET

Över hela Europa – framför allt i ljuset av de återkommande finanskriserna och de därpå följande åtstramningspaketen i offentlig sektor – har frågan om välfärdens framtida finansiering på sistone varit i fokus. De offentligt anställdas löner och övriga förmåner, stigande kostnader för pensioner, för få arbetade timmar – och, inte minst i mitt hemland Sverige, frågan om den galopperande sjukfrånvaron har debatterats med en tydlig (ny)liberal synvinkel på hur ”problemen” inför framtiden måste lösas. Längre arbetsliv med högre pensionsålder (”det ska löna sig att arbeta”, som det heter), nedskärningar i de offentliga välfärdsåtagandena ackompanjerat med privatiseringar och ökat ” eget ansvar” för den individuella välfärden är typiska förslag. Med vissa variationer är temat detsamma över hela Europa.

Text: Daniel Ankarloo

I min nya bok *Välfärdsmyter* utreder jag den vetenskapliga och empiriska grunden för påståendena om ett framtida finansieringsproblem i den offentliga välfärden – det problem som sägs framtvunga ofrånkomliga ”reformer” i mer nyliberal riktning – i det svenska fallet. Och även om Sverige bara är ett exempel, så är det ändå, menar jag, ett centralt exempel på frågeställningen av två skäl: (i) Den svenska välfärdsmodellen har sedan länge, både i forskning och politik, varit urtypen för ”den socialdemokratiska välfärdsregimen”. (ii) I Sverige har det offentliga välfärdsbygget under efterkrigstiden varit associerat med hela arbetarrörelsens strävanden efter ett jämlikt, jämställt och humanare samhälle. Ja, som jag visar i min bok, sågs välfärdsbygget ”Folkhemmet” under lång tid till och med som en väg till ett samhälle bortom kapitalismen, det vill säga till ”socialism”.

Välfärdsfrågans centralitet i Sverige än i dag står vidare klart inte minst genom de resultat som Umeåprofessorn **Stefan Svallfors** i sina återkommande undersökningar om svenskarnas attityder till välfärden har kommit fram till. Han visar att stödet för en offentligt finansierad välfärd fortfarande är massivt. I hans senaste undersökning som publicerades för några månader sedan visas att cirka 75 procent av svenskarna föredrar en offentlig välfärd och är villiga att betala mer skatt för den offentliga vården, skolan och omsorgen, om så behövs. Vi är också tveksamma till privatiseringar och ökad egenfinansiering i det offentliga.

Ändå går den politiska utvecklingen i helt annan riktning. Varför? I *Välfärdsmyter* ägnar jag betydande utrymme till att analysera hur välfärdsfrågan både inom och utanför arbetarrörelsen helt har underkastats det jag kallar *finansie-*

ringsproblemet – idén att vi inför framtiden inte längre kommer att ha råd att finansiera den offentliga välfärden över skattsedeln. Det är också därför som privatiseringar och ”ökat eget ansvar” i framtiden framställs som ”ofrånkomliga”. Befolkningen kan tycka vad de vill om välfärden. Vi har ändå inte råd.

Finansieringsproblemet har under de senaste tio åren hamrats in i utredningsväsendet. Återkommande rapporter har prytt med rubriker som ”pengarna räcker inte” och ”nuvarande trender måste brytas”. Man talar om ”finansieringsgapet”. Kravet på ökad standard och ökat antal äldre ”driver upp de offentliga utgifterna och dessa kan inte på samma sätt som tidigare mötas med höjda skatter”, hävdar, i typisk

Finansieringsproblemet har medfört en avpolitisering av välfärdsfrågan. De senaste 20 årens nedskärningar i den offentliga välfärden framstår inte längre som nyliberal politik utan som ”nödvändiga” anpassningar till en ”ofrånkomlig” verklighet.

anda, den av tankesmedjorna TIMBRO och Arena idé tillsatta Borgkommissionen under ledning av **Per Borg** (s).

Finansieringsproblemet har medfört en avpolitisering av välfärdsfrågan. De senaste 20 årens nedskärningar i den offentliga välfärden framstår inte längre som nyliberal politik utan som ”nödvändiga” anpassningar till en ”ofrånkomlig” verklighet. Kamerala perspektiv om att ”vi måste hålla budget” dominerar så till den grad att de numera är en inskriven del i kommunallagen i Sverige. En sorglig påminnelse om denna avpolitisering syntes också i förra årets valrörelse då **Thomas Östros** (s) på DN debatt försvarade sig mot **An-**

ders Borgs attacker med: ”Låt mig vara glasklar: Förslagen i vår valplattform ... ryms inom samma reformutrymme som regeringen[s]”. Två block inom samma ”reformutrymme”. Förra årets val.

Politik är inte längre att vilja, som **Olof Palme** en gång framhöll. Istället är huvudbudskapet att det är ändå ingen idé att vilja något. Det ryms inte inom ”budgetutrymme”.

Det är i det ljuset inte konstigt, men likväl tragiskt, att en betydande del av de röstande förra året sökte politiskt alternativ i det högerpopulistiska och nationalistiska Sverigedemokraterna. Ett parti som nu är större än Vänsterpartiet här i Sverige.

Samtidigt går drevet om en ”älderschock” som sägs tvinga oss att arbeta längre upp i åldrarna. Far och son ekonomerna **Lundgren** fastslog på Aftonbladet Debatt under sommaren 2010 att vi måste höja pensionsåldern till 70 år inom en snar framtid. Annars

”går det inte”. **Peter Norman**, nuvarande finansmarknadsminister, och dåvarande VD för sjunde AP-fonden, fyllde i på DN debatt med att ”svenskarnas förväntningar på livet efter 63 år kommer också att behöva ändras”. Och föreslog även han högre pensionsålder. Dåvarande S-ledaren **Mona Sahlin** fastslog redan efter den förra ordinarie partikongressen att ”det blir ingen arbetstidsförkortning”. Och i sitt avskedstal till förtroenderådet efter den rekorderliga valförlusten tog hon bladet från munnen då hon sa: ”Arbete är en skyldighet!” Det är inte arbetarrörelsens kollektiva röst om ”rätten till arbete”. Det är den bortskämde husbondens röst.

Antalet personer över 85 år kommer att öka med 67 procent mellan år 2020 och 2040, varnar intresseorganisationen Sveriges Kommuner och Landsting tillsammans med Borgkommissionen. Detta påstås driva upp de offentliga kostnaderna och framtvunga chockhöjningar av kommunalskatten till 42 kronor per 100-lapp, påstår man.

Men under perioden 1990-2009 ökade antalet över 85 år också med just 67 procent. Då minskade antalet arbetade timmar i ekonomin. Ändå sjönk skattekvoten med motsvarande åtta procentenheter av BNP, eller 256 miljarder kronor idag. Statens bruttoskuld minskades med 20 procentenheter av BNP, cirka 640 miljarder, under perioden. Den offentliga sektorns utgifter minskade med tio procentenheter relativt BNP.

I bilaga 3 till *Budgetpropositionen 2009/10:1*, visar också Finansdepartementets egna tjänstemän att ”nuvarande standard” inom offentlig välfärd inför framtiden – i rent finansiella termer – kan upprätthållas utan fler arbetade timmar i ekonomin, utan skatthöjningar, utan utgiftshöjningar i förhållande till BNP. Ändå kommer de svenska offentliga finanserna under tiden 2010-2040 att förbättras med motsvarande 1 440 miljarder svenska kronor. Ja, Sverige kommer, om prognosen håller, att vara smått unikt i världen med att till år 2040 ha amorterat av hela den offentliga bruttoskulden till år 2040. Och redan i dag har Sverige (liksom Norge och Finland) en ”nettofordran” i de offentliga finanserna. I Sveriges fall är värdet på de finansiella tillgångarna högre än skulderna med ett belopp motsvarande drygt tio procent av BNP. Det motsvarar idag cirka 360 miljarder svenska kronor.

Allt detta frammanar en bild av verkligheten som är långt ifrån larmrapporterna om ”älderschocken” och ett framtida *finansieringsproblem*.

*Finansieringsproblemet*s inflytande beror således inte på dess verklighetsförankring utan på dess dramaturgi. Den börjar med alarmism för att skapa panik. Sedan anspelas på skuldkänslor: ”statsskuld”, ”ökad försörjningsbörda”, ”höjt skattetryck” och ”vi ska inte lämna över skulden på våra barn”, för att framkalla bilden av oundviklig privatisering.

Borgkommissionen erkänner att alarmism är en förutsättning för den politik man vill genomdriva, då man helt öppet hävdar: ”[Den] förutsätter medvetenhet om att det finns ett framtidsproblem som allvarligt hotar välfärdspolitikkens trovärdighet och grundvärderingar... Krismedvetande krävs också för att få igång en framgångsrik beslutsprocess för att klara välfärdstjänsternas framtida finansiering.”

Istället för ett rationellt politiskt samtal om framtidens vägval i välfärdspolitiken översköls vi således med sentimentalism och uppfordrande moralism.

Finansieringsproblemet har fått förödande konsekvenser för arbetarrörelsen. Det har blivit en anledning till icke-rörelse. Och till en nedmontering, inte ett försvar av den offentliga välfärden.

Den offentliga välfärden har under efterkrigstiden varit central för arbetarrörelsens idéutveckling och framtidstro. Oavsett hur kritisk man som marxist må vara till de ideologiska illusioner efterkrigstidens socialdemokrati har odlat om den offentliga välfärden, med insikten om den offentliga välfärdens begränsningar inom privatkapitalistiska ramar, måste vi erkänna detta faktum. **Tage Erlander** talade till exempel om den ökande välfärden som ”de stigande förväntningarnas missnöje”. Han insåg att det är ständiga välfärdsförbättringar som kommer att driva på folkflertalets krav på än mer välfärd, än mer jämlikhet och ännu bättre arbets- och lönevillkor. Idag, efter ett kvartssekel av nedskärningar, anfäktas arbetarrörelserna i Europa, och inte minst i Sverige, istället av ”de minskande ambitionernas förnöjsamhet”. Att den svenska befolkningen nyligen återvalt en regering som administrerar nedskärningar, ökad ojämlikhet och nio procent arbetslöshet visar på det. Det är faktiskt inte en allt bättre utan en allt sämre välfärd som ”förborgerligar” folkflertalet. När framtiden inte längre framstår som ett kollektivt löfte om ökad jämlikhet, baserad på vår egen rörelse, då kommer de som har möjlighet till det försöka undvika framtidens hot på egen hand. Detta är en synnerligen allvarlig utveckling och hotbild för oss alla i arbetarrörelsen i Sverige och i hela Europa: för marxister som icke-marxister.

Det är således hög tid att debatten om välfärden befrias från det inbillade *finansieringsproblemet*. Endast då kan vi tillsammans återta visionen om framtiden, återta det politiska initiativet. Ty, det börjar ”röra sig i huvudet” först då det ”rör sig i fötterna”.

Daniel Ankarloo är doktor i ekonomisk historia, och lektor i socialt arbete med inriktning i socialpolitik vid Malmö högskola